

ՄԱՍԿ

Տարեկան գինը 7 րոպե, կես տարվանը 4 րոպե
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը, պ. Մատթիոսյանի և
Արամյանների խանութում
(տարագրողարարի գինում են ուղղակի 901 րոպե)
Կապիտալ. Редакция „Маска“

Խմբագրատանը բաց է առաջին 10-2
(բացի կիրակի և առիթ օրերից)
Հայտարարությունները ընդունվում են առաջին լիզոնով
Հայտարարությունների համար վճարում են
իրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ԲՈՎԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայոց նոր գաղթականությունը: — Երբ ինչ
տեսակի թիւն: Պատերազմական բռնիք: Դա-
մակ Վոզգոլից: Երբ ինչ լուրեր: Արտաքին
տեսակի թիւն: Թիւրքերի և Վրացիների
վերաձուլությունը: Ֆրանսիա: Դամակ Վոզգոլ-
ից: Արտաքին լուրեր: — Հայտարարություն-
ներ: — Տեղեկացոյց: — Գիւլի և Կոն

ՀԱՅՈՑ ՆՈՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բնութագրողը կը կարգայ մեր
լուրերի ներկայ համարում այն
անձանց ցուցակը, որոնք փող են
նուիրել յօգուտ 3000 հայ բնա-
նիքների, որոնք գեներալ Տեր-
Ղախանովի հովանաւորութեամբ
Թիֆլիսից գեղի Անդրկովկաս
են գաղթել:

Հաւարված գումարը որ յայտ ու-
նենք կուղարկել այս օրերս հաւա-
տարիմ անձի ձեռքով գեներալ
Տեր-Ղախանովի անունով, բաւա-
կան նշանաւոր է, և ցոյց է տալիս որ
Թիֆլիսի հայոց հասարակութեան
մէջ գեւ չէ մեռել մարդասիրու-
թեան և ազգասիրութեան զգաց-
մունքը: Չենք կարող մեծ ուրա-
խութեամբ չը յիշել որ յիշեալ
ստորագրութեան մէջ ցանկութիւն
յայտնեցին մասնակցել և նուիրե-
ցին փողեր իրանց կարողութեան
չափ Թիֆլիսահայ մի քանի
օտարազգիներ, ֆրանսիացիներ,

ՁԵՆԻՏՈՆ

Փիլիսոփայութիւն: — Երբ ինչ
լուրեր: Դա-
մակ Վոզգոլից: Երբ ինչ լուրեր: Արտաքին
տեսակի թիւն: Թիւրքերի և Վրացիների
վերաձուլությունը: Ֆրանսիա: Դամակ Վոզգոլ-
ից: Արտաքին լուրեր: — Հայտարարություն-
ներ: — Տեղեկացոյց: — Գիւլի և Կոն

Թող ների ինձ ընթերցողը որ այսօր փոխա-
նակ անցքեր նկարագրելու քիչ փիլիսոփայու-
թիւն պէտք է անեմ իմ ֆելիտոսիս մէջ:

Երբ որ երեխան սկսում է նոր մտածել, նա
նախ և առաջ սկսում է ըմբռնել արտաքին
աշխարհի շոշափելի առարկաները, Նրան մատ-
չելի են լինում մի կողմից նկատական չընապա-
տող առարկաները, իսկ բարդական գաղափար-
ներից նրան նախ և առաջ մատչելի են լի-
նում ընտանեկան սկզբնական գաղափարները և
զգացմունքները: Երեխան սկսում է հասկանալ
ինչ բան է հայր, մայր, գայիակ, քոյր, եղբայր,
որովհետեւ այդ անձները մօտ են նրան, չընա-
պատում են նրան, հոգում են, սնունդ են տա-
լիս, պահում են նրան: Այն բաները, որոնց հետ
երեխան գործ չունի, նա նրանց չէ էլ կարող
ըմբռնել: Հարցրէք երեխային ինչ բան է հա-
սարակութիւն, մարդկութիւն, պետութիւն, կամ

փացիներ, ուսման և միջն ան-
գամ Թուրքեր:

Բայց որքան և նշանաւոր լի-
նէր հաւարված գումարը, այդ տե-
սակ գումարներով կարելի է մեր
Թշուառ գաղթականներին միայն
ժամանակաւորապէս օգնել, բայց
հարկաւոր է մտածել այդ խեղճե-
րին դրական, հիմնաւոր, տեղա-
կան օգնութիւն հասցնել:

Այդ նոր գաղթած հայ ժողո-
վուրդը եկած է լեռնաբնակ եր-
կիրներէր, ուրեմն նրան հարկա-
ւոր է բնակեցնել այնպիսի կլիմա
ունեցող երկրի մէջ, որ այդ եր-
կրագործ ժողովուրդին յարմար լի-
նէր: Այդ կողմից մեծ օգուտ կա-
րող են բերել մեր հարուստ հայ
կալուածատէրերը, որոնք ունեն
Անդրկովկասում անմշակ մնացող
բաւական հողեր:

Մենք լսեցինք մի լուր, որ եթէ
ստուգվի, մեծ պատիւ կը բերի մեր
հարուստ հայ կալուածատէրերին:
Մենք լսեցինք որ մեր ամենանշա-
նաւոր կալուածատէրերից ոմանք
առաջարկում են, կամ կամենում
են առաջարկել նոր եկած գաղ-
թականներին բնակվել իրանց ան-
մշակ մնացած հողերի վրա՝ Ղա-
րաբաղում, Արևանի նահանգում,
Բորչալուի գաւառում և Ղաթայի
կողմերում, քանի մի տարի շա-

լուսաւորութիւն, ազատութիւն և այլն, — այդ
տեսակ վերացական գաղափարները երեխան ի
հարկէ չի հասկանալ, երկար ժամանակ չի ըմ-
բռնի, նա այդ գաղափարները կը հասկանայ
շատ ուշ:

Երեխան մեծանում է, մարդ է դառնում, Նա
կամ ինքն սկզբից գեւ անգրագիտ է, կամ
եթէ պատկանում է անկիրթ հասարակութեանը,
գուցէ երբէք էլ չի զարգանալ, կան անբոլջ հա-
սարակութիւններ, որոնց պակաս է բարոյական,
բարձր, վերացական գաղափարների ձեռք հաս-
կացողութիւնը:

Վերջինքն որ և է վերացական գաղափար՝ բն-
տանիք, սէր, ազնուութիւն, ազատութիւն, հա-
սարակութիւն, բարոյ, հարստութիւն և այլն:

Արթի կարծում էք որ զարգացած և անգար-
գացած հասարակութիւնները մի և նոյն կերպով
են ըմբռնում այդ գաղափարները:

Ինչպէս է հասկանում անգրագիտ և հասա-
րակութիւնը ընտանիքի գաղափարը, Նրա
մտքով ընտանիք՝ ունեւալ նշանակում է կին
վերջին իր անմշակ բնականութեան հա-
մար, մի և նոյն ժամանակ որքան կարելի է ճիշ-
տ, ստորացնել իր կնիւ անհատութիւնը, կրա-
ւորել նայել նրանց վրա որպէս իրանց կեանքով
նրան պարտական էակներ իրա, ուրեմն որպէս
մշտական սեփականութեան վրա, յաւիտեական
ստորկնների վրա, և միշտ զգալ տալ նրանց թէ
պարտական են նրան իրանց կեանքով, կարծես
թէ բազմ վայելելով ծնողը մտածել է երեխա-
ներ ունենալու մասին: Շատ անգամ նոյն մար-

դունակ ոչինչ վարձ չը պահանջե-
լով այդ հայ երկրագործ գաղթա-
կաններից:

Ահա այս տեսակ բարի գործ
կը լինէր մի հիմնական, դրական,
տեղական օգնութիւն և ցանկալի
կը լինէր որ այդ տեսակ մարդա-
սիրական գիտաւորութիւն ունե-
ցողները, շտապէին ներկայացնել
իրանց միտքը մեր տեղական բարձր
կառավարութեանը, որպէս զի որ-
քան կարելի է շուտ օգնութիւն
հասցրած լինէր իրանց հայրենիքը
Թողած Թշուառներին:

Յոյս ունենանք որ անդրկով-
կասեան հայ ժողովուրդը ընդու-
նելով նոր եկած եղբայրներին մար-
դասիրաբար և հիւրասէր կերպով,
մոռացնել կը տայ խեղճերին իրանց
Թողած հայրենիքը, և մեր եր-
կիրը այսպիսով կը դառնայ նրանց
համար երկրորդ հայրենիք:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱՆ ԲԵՄՈՒՅ

Պաշտօնապէս հեռագրում են, յուլիսի
1-ին, որ գեներալ Ալեքսանդր Վոզգոլի մի մաս,
անցնելով Կոթորան վեճակը մինչև Օմիկար
գետը, և վերադառնալով Վոլկայի վեճակը
բոլորովին մաքրեց յիշեալ տեղերը ապստամբ-
ներից: Թշնամին, չը նայելով ճանապարհ-

ղիկ, որոնք պարծենում են թէ ընտանեկան
բարձր զգացմունք ունեն գէպի իրանց երեխա-
ները, բայց իրանց հարազատ երեխաներից ու-
նեցել են հազար ու մէկ անհարազատ երեխա-
ներ և զցել են նրանց փողոցում քաղցած և
տկլոր լնչալիս լակտներ, կարծես թէ այդ երե-
խաները նրանց երեխաներ չեն... Ահ անգար-
գացած հասարակութեան ընտանեկան բարձր
բարոյականութիւնը:

Ինչ բան է սէրը անգրագիտ և հասարա-
կութեան մէջ: Նա հիմնվում է արտաքին գե-
ղեցկութեան վրա միայն, իսկ անգրագիտ և
մի և նոյն ժամանակ փչացած հասարակութեան
մէջ է փողի վրա: Բացի սորանից այդ տեսակ-
ների կարծիքով սիրելի նշանակում է ճշնել, ստո-
րացնել, սիրած առարկայի իր սեփական հա-
կացողութեան մէջ պատիւը վայր գցել, սար-
կացնել:

Ինչ բան է ազնուութիւնը: Ազնուութիւնը
այն է որ մարդ չը զոգանայ և կաշառ քնիւր չառնի:
Իսկ իր նմաններին ճշնել, բռնադատել, հարս-
տահարել, չատ անգամ խաբել անգամ, — դա
անազնութիւն չէ:

Ինչ բան է ազատութիւնը: Եւ բազմ
անգրագիտ և հասարակութեան կարծիքով նրա
կարծիքով ազատութիւն էլ, բազմ էլ բուն
ևսական զգացմունքներ են: Ազատութիւն նշա-
նակում է իմ ազատութիւնը և ուրիշի ստրկու-
թիւնը, բազմ նշանակում է իմ բազմ հիմնված
ուրիշի զփաղցողութեան վրա...

Այդ տեսակ գաղափարներով ինչպէս կարող է
մի հասարակութիւն առաջ գնալ:

Ների մէջ դատահաճ վանաղան Թրդիքնե-
րին, և չը նայելով որ յամառութեամբ պաշա-
պանվում էր մեր զօրքերի դէմ, ամեն տեղ
մեծ կորուստով յետ մղվեցաւ: Մեր կողմից
սպանված է մի մարդ և վերաւորված են 5
մարդ: Վոլկա գետի վերին մասերը բռնը-
ված են մեր զօրքերից, որոնց առաջաւոր
մարդ գտնվում է Վոլկայից 5 վերա Տե-
ռաւորութեամբ: Օչեմէլի մէջ նկատվում է
նաւերի առանձին շարժում: Եկան զարձակ
և նոր շոգնակներ: Կ. Պալից հեռագրում
են Վիշնագային հեռագրական ընկերու-
թեանը՝ որ ուսմանը վեր առան Կազանի
և գնում են Ֆիլիպպոլի վրա: Նոյն հեռա-
գրական ընկերութիւնը հեռագրում է որ
յուլիսի 14-ին ռուսաց զօրքը գեներալ Յի-
մեթովան առաջնորդութեամբ վեր առաւ Չեր-
նոֆոլի: Քաղաքին կրակ են տուել Թիւր-
քերը:

ՆԱԽԱՎ ՄՈՂԳՈՎԻՅ

5 յուլիսի

Վոզգոլի երկու սեռի ուսումնարաններում
քննութիւնները սկսուեցան յուլիսի 7-ից, Չորս
որ յաջորդաբար քննութիւնները շարունակե-
ցան օրիորդաց ուսումնարանում, իսկ այնու-
հետեւ աղայաց զարդու: Ես, իբրեւ վարչութեան
անդամ և ուսումնարանին առաւել մերձաւոր
անձն, պարտաւորութիւն եմ համարում հրապա-
րակով յայտնել իմ բաւականութեամբ քննու-
թիւնների հետեւնեքին մասին: Եթէ չը յիշենք
այն աշակերտներին, որոնք տարվայ ամբողջ
քառօրյ մասը հիւանդութեան կամ ուրիշ պատ-
ճառներով բացակայ են եղել, բոլոր աշակերտ-
ները և աշակերտուհիները ցոյց տուեցին առ-
հասարակ, որ շատ յաջողակ են պատրաստած
ոչ միայն առարկաներից մասնաւորապէս այլ
զարգացման կողմից, և հարկէ իրանց հասակին
և ուսման տարիներին նայելով: Տղայաց զըն-
րոցի աւագ դասարանի աշակերտները աւար-
տած լինելով տարրական ուսումնարանի դաս-
ընթացքը, վկայականով արձակվեցան: Բայց ես
խօսքս պէտք է մասնաւորեմ օրիորդաց ուսում-

Հասկանալի է թէ այդ սկզբնական բարոյա-
կան և հոգեբանական աշխարհը մի հասարա-
կութեան մէջ պէտք է իր արտայայտութիւնը
գտնի և նոյն հասարակութեան մասաւոր գոր-
ծունէութեան մէջ՝ գրականութեան և լրագրու-
թեան մէջ:

Եթէ ուշադրութեամբ հետեւենք մի հասարա-
կութեան մէջ լրագրութեան զարգացման ըն-
թացքին, կը համոզվենք որ նա գուրդնաց է
զարգացել այն հասարակութեան մասաւոր, բա-
րոյական և հոգեւոր զարգացման հետ:

Ամբողջ մարդկութեան մէջ այսպէս է եղել:
Բնութեամբ է ամեն տեղ որ մի լրագրի, մի
պարբերական հրատարակութեան վերնա-
գիրը՝ այն լրագրի, այն պարբերական հրա-
տարակութեան դէվիզն է, նրա դրօշակն է:
Վերնագիրը պէտք է համապատասխանէ բո-
վանդակութեանը և ուղղութեանը, և փոխա-
դարձապէս՝ բովանդակութեանը և ուղղութիւնը
չէ կարող չը համապատասխանել վերնագրին:

Մեր հայաց ազգը թէ և որպէս հասարակական
ամբողջութիւն շատ անգրագիտ է, բայց ու-
րիշ կողմից որպէս պատմական մարմին ունի իր
թէ և սահմանափակված, բայց այնու ամենայնիւ
համեմատելով ասիական ուրիշ ազգերի հետ
հարուստ պատմական անցիտը, ունի իր թէ և
միակողմանի, բայց հարուստ հիւր քաղաքակր-
թութիւնը:

Եթէ համեմատենք միմեանց մէջ երկու երե-
խաներին, որոնցից միւրը ծնվել է աղքատ խըր-
ճիթի մէջ, իսկ միւրը հարուստ տան մէջ, հաս-

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԲԱՆԿԻ ՍՊԵՍԻԱԼԻԶԱՆԵԿԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏ

ԱՆԳԼԻԱ

«Հայաստան հեռագրական ընկերություն» հաղորդում է տեղական լրագրներին յուրևն 8-ից (20-ից) հետևեալը: Անդրկայի արաա-
քին գործերի մինիստր, յօրդ Ռէրբի բարձր
պարամնտի մէջ մի ճառ է տակ, որի մէջ
նեղակայցրեց մանրամասն կերպով անդրկա-
կան տէրութեան քաղաքականութեան եղա-
նակը արեւելեան խնդրի վերաբերութեամբ:
Եօրդ Ռէրբի յիշեց որ անդրկական տէրու-
թիւնը իր ժամանակին պտւաւորեց բարձրա-
գոյն Ռուսը չը պատել Անդրկայի կորմից
ոչինչ օգնութիւն, եթէ նա կը հրաժարվի
4. Պօլսի կոմիտէի նկատմամբ առաջարկութիւն-
ներով, և այժմ էլ ոչինչ պտւաւոր չունի
շեղվել իր առաջիկայ բունած քաղաքականու-
թեան եղանակից: Իսկ ինչ որ վերաբերվում
է միւս պատկերացումը կորմին, Ռուստատնին
այդ վերջին պետութիւնը նեղակայցրեց բա-
ւականացուցիչ պատասխան Անդրկայի կորմից
արած հարցերին անդրկական քաղաքականու-
թեան շահերին չը դիպելու վերաբերութեամբ:
Այդպէս Անդրկան ոչինչ պտւաւոր չունի
լով խառնվել Ռուստատնի և Թուրքիայի մէջ
ծագած պատերազմի մէջ, կը պահէ չեզոք
քաղաքականութեան դիրքը և ուշադրու-
թեամբ կը հետեւէ կատարվող անցքերին:
Այդ տեսակ քաղաքականութիւնը միջոց կը
տայ Անդրկային պահպանել անխախտ երկրի
բոլոր ներթական այժիրը և թշուղ կը տայ
անդրկական տէրութեանը աւելի գործնական
և աւելի մեծ հեղինակութեամբ իր ժամա-
նակին մասնակցել խաղաղական պայմաններ
կապելու ժամանակ լինելու բանակցութիւն-
ներին:

ԲՕԼԳԱՐԻԱՅԻ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վիեննայի «Tagblatt» լրագրին գրում են, որ առաջ կառավարութենից նշանակված իշխան Չերկասսկի մշակեց արդեն Բոլգարիայի կալուածական բաժանման մի պրոէկտ: Մահ-մետական խոշոր կալուածատերերին զրաւորութիւն կայ գրեկ կալուածական իրաւունքից, և յիսուն տարւայ ընթացքում նրանց կը արժէ վարձատրութիւն նրանցից յետ առած հողերի համար: Համայնքի կազմակերպութիւնը Բոլգարիայում կը լինի առաջ համայնքի կազմակերպութեան նման: Հաշտարար դատաւորները կընտրուին ժողովրդից: Ժամանակաւոր կերպով կարգեկէ Բոլգարիայի մահմետականներին կառավարչական պաշտօններ վարելու: Ազգային զօրքերը կը կազմվին միմիայն քրիստոնեաներից: Եկզարը և Բոլգարեան սինդիկ բոլոր անգամները կընտրուին ազգից և կը հաստատուին իրանց պաշտօնների մէջ ղեկնրայ-գուբերնատօրի իշխանութեամբ: Ռատատատնական և կառավարչական գրապրութիւնները կը կատարվին ռուսերէն լեզուով: Ռուսաց լեզուով նշոյալէս մշակած է ժամանակաւոր քաղաքական և քրեական օրէնսդրութիւնը: Վիեննայի «Presse» լրագիրը տաւում է որ դեռ կազմված է Բոլգարիայի կենտրոնական կառավարութիւնը: Սկստովն մէջ մտցրած է քաղաքային ինքնավարութիւնը նայր կը

մտնելի հետզհետե և ուրիշ քաղաքներում և գիւղերում: Հետզհետե երբ ամբողջ Բօլ-
գարա կը մարզվի մահմեական իշխանու-
թեանից, կը մտնելի Բօլգարիայում սեփական
կառավարութիւնը: Հասկանալի է որ Բօլգա-
րիայի տեղական ժողովուրդը անկարգօք է
յանձն առնել կառավարչական պաշտօնները,
բայց այդ պաշտօնները կը յանձնվին մասամբ
ռուսներին, մասամբ էլ բօլգարական գաղ-
թականներին: Ռուսները կը լինեն նոր աշ-
միրխտարացիայի առաջնորդներ, իսկ բօլգա-
րացիները այդ ալմիրխտարացիայի կառարու-
ղական օրդաններ: Նստերը բօլգարացիներից,
որոնք վաղուց ծառայում էին Ռումինիայում
յայտնեցին իրանց ցանկութիւնը վերադառ-
նալ իրանց հայրենիքը և ծառայել այնտեղ:
Նոցա թիւը կաճի այն բօլգարացիների թիւ-
ւով, որոնք թափառում էին գաղթականների
պէս զանազան երկիրներում և պէտք է հաշ-
վել և այն բաղմամբիւ երիտասարդներին,
որոնք ուսում են առնում օտար երկիրների
բարձրագոյն դպրոցներում, ինչպէս, օրի-
նակ՝ Փարիզի, Պրաղայի, Վիեննայի և Ս. Պե-
տերբուրգի համալսարաններում: Այդ երի-
տասարդները պատրաստ են խելցն յետ գա-
լիւանց հայրենիքը և նուիրել իրանց անձը
իրանց հայրենիքի ծառայութեանը: Ասում
են որ այդ ուսում առնող երիտասարդների
թիւը բաւական նշանաւոր է: Ս. Պետեր-
բուրգում բաղմամբիւ բօլգարացիներ ուսում
են առնում ռուսաց ակադեմիան հաշույ-
մօտ յիսուն բօլգարացի երիտասարդներ կան
Պրաղայի համալսարանում, մօտ հարիւր հօգի
բօլգարացի ուսանողներ, դասախօսութիւններ
են լսում Փարիզի բարձրագոյն դպրոցներում:

ՖԲԱՆԱԽԱՆԱ

Ֆրանսիա պատրաստվում է պատգամաւոր-
ներէր ժողովէ գալու ընտրութիւններէն: Տէ-
լութեանը բարեկամ պատգամաւորներէ ցու-
ցակը, ինչպէս յսել է «Patrie» լրագիրը կազմ-
վում է ոչ թէ ներքէն գործերի միեկատու-
թեան մէջ, այլ միեկատրութիւն խորհրդում
և յիման կառավարութիւնը յոյս ունի յաղ-
թող Հանդիսանալ ընտրութիւններէց և մշտ-
ցնել պատգամաւորներէ ժողովը տէրութեանը
բարեկամ ուզողութիւն ունեցող պատգամա-
ւորներէ մեծ մասը: Հանրապետական կու-
սակցութեան լրագիրները Հաւատացած են,
ընդհանրապէս, որ Հանրապետական կուսակ-
ցութիւնը յաղթող կը Հանդիսանայ:

ՆԱԽԱԿ ԴՎԷՑՑԱՐԻԱՅԻՑ

Յուրիս, 6 յուլիսի

Վերջին ժամանակները, երբ եւրոպական տի-
տուեթիւններից չաաւերը մէկ կողմից սարսափած
արեւելքի արխանանդ դրամայից, իսկ միւս կող-
մից ապշած Ֆրանսիայի արազիկ-կոմիտիական աղը-
քիցից վերգովաւսմ գրաթեան մէջ են, վախի
նաւով թէ մի գուցէ այդ աղըքները մի օր են է
զգալի ներգործութիւն ունենան իւրեանց երկիր-
ների խաղաղութիւնն կամ շահերի վրա. — Շնթիշ-
ցարեան գրագուսմ է գլխաւորապէս իւր ներ-
քին զօրծեւով: Ասացի գլխաւորապէս, որովհետե
այժմեան եւրոպական ազգերի միմեանց հետ ու-
նեցած յարաբերութիւնը այնպէս յաճախ են
ու բազմակողմանի: որ մինի բարդաշահմանութեան
մէջ պատահած վախճանութիւնը ընդ կամ չաւս,
լաւ կամ վատ, ուղղակի կամ անուղղակի, բաց
գործեալ անպատշաճ ազդում է միւսանցի վրա:
Ազգերի կեանքը իրաւամբ նմանեցնում են մաս-
նաւոր անհատների կեանքին: Այի մարդ որչափ
էլ հոմոնիս, խաղաղասէր և անկողնապահ լինի,
գարծեալ անկարելի է, որ միւսանցի կեցաղա-
վարութեան կերպը օր են է կերպով չը ներգործէ
նորա մասաւոր և նիւթական գրաթեան վրա:
Այսպէս, օրինակ, 1848 թիւ գերմանական յե-
րաթիւթութիւնը մեծ գաւառ տուեց Շվեյցարիայի
լաւթնաբազնի ուսուցիչաններին, օրավանս այն
ժամանակուայ գերմանացի հանրապետական-
ներից երեւելի անձինք հալածուելով իւրեանց

կուսավարությանն հրահանգում էր անհապաակելով շրջապարագաներից, ոչ սակաւ օգնեցին սոցա մասաւոր յառաջգործութեան, ինչպիսի ֆոֆֆրիզ Անիէէէ, Կարլ Յօկստ, Յովհաննէս Եւրոն և ուրա հանուրեցեալ եղբայրը երեւիլ մանկավարժութեան Եէրրէ և այլք: Բայց օրինակներ զանալու համար ինձ հարկ չը կալ լքբքի առցեալը՝ նոյն իսկ այժմեան արեւեւան պատեւազմը բաւական վիտահեց Յիւրիի մեծաքսեղէն բանաւորներէ և ժրնկի մասնացոյցներէ առուաւորին: Իսկ եթէ—Առաւած չանէ—նորից Քրաւաւ-գերմանական պատերազմ ծաղիլ, Վլէն-ձերմ Տէլի խաղաղութեան հարկերակցները սոսի-զբաւ կը լինեն զինուորակի ու գնալ սահմանները պաշտպանել, թէ է միւս կողմը գտչէ կազատուին առ ժամանակ Տրանսիլաւի մեծաքսեղէն զործարաններէ կոնկրետնեցլայից, առիթ կուենանա իւրեանց տաւարն ու պալարիբը լաւ գնով սաղապանելու, ինչպիսի նաեւ այս ասորեայ հնձուտու ու հնձուէլու լաւար, որը նոցեալ երկուստաւ տարիներէն 500 ճ աւելի է:

Բացյց առե արժեք՝ ինչպէս առաջիկ, ճիշդ ցարկան
պարտաւած է իւր ներքին զործերով, այն է՝ Ս.
Գովհարտի տաճնէն լով (սրբ միւս նոյն ժամանակ
միմաղպային ձևանարիւթ իւն է), խաղողի օվկը
ոչնչացնելու արդու հնարքները սրտնէնով, յիւր-
չափ իմանալով պաշտօնակներին, ոճիկները պակասեց-
նելու առաջադրութիւնով, բայց ամենից աւել
իրա տարբարակն ու սոսնձադաններին հարցնել

Վազգեն 5, որ սկզբնական ուսուցման խըն-
դիրը ամենամեծ հոգացալուծիկան ասարկաց է
չվեցարացուց համար, որտեղ շատ լաւ են հաս-
նալել այն ճշմարտութիւնը, թէ, որպէս զի հան-
րայականական կառավարութիւնն ձեր խաղա-
լիկ չը դառնայ այս կամ այն կուսակցութիւնն
ձեռին, ինչպէս Յրանդիացում, հարկաւոր է ան-
պատճառ որ հասարակ ժողովուրդը ստանայ
գոնէ այնպիսի կրթութիւն, որ կարողանայ հա-
նալել իւր սեփական օգուտները, իւր պարտ-
քերն ու իրաւունքները, և այս է պատճառ, որ
Շվեյցարիան աղայիկ կրթութեան գործի մէջ
առաջին երկիրներից մինն է աշխարհում վրա-
Յիւրիսում, ինչպէս նաեւ շատ կանոններում,
հասարակաց շէնքերի մէջ ամենալաւաւորը
տարբարան երկուսէ զայոյններն են, ուսուցիչը
մանկավարժական կրթութիւն ստացած ու հա-
մեմատաբար ալ երկիրների հետ, բաւական լաւ
կրթաճատուած, անհատաւոր անտառութիւն դա-
սաղորդելի, պատկերները, գործիքները և այլ
զարդական ասարկանքի, գրեթէ իւրաքանչիւր
ուսումնաբան ունի ժողովածուներ երկրի կեն-
դանքների, բոսքերի և հանքերի, բարբի մօտ գը-
տնվում է մի առանձին շէնք մարմնամարդու-
թեան համար։ Վերջին վիճակագրական տեղե-
կութիւններից յայտնիցեւ, որ Շվեյցարիայում
միջին հասակը 580 հոգու վրա մի տարրական
ուսումնաբան է գալիս, իւրաքանչիւրի մէջ 80—
81 աշակերտ, 30—40 աշակերտի համար մի ու-
սուցիչ։ Աւսուցմունքը պարտապիւր է և ժողո-
վուրդը արդէն այնպէս զգացել է նորա կարեւ-
րութիւնը, որ այժմ առանց այդ օրէնքի էլ չէր
յուրաքանչիւր իւր երեխանց ամեն որ կանոնաւոր
կերպով ուսումնաբան ուղարկելուց, կարծում են,
թէ այս կողմից ամեն ինչ կատարեալ է և աւելի
բան չէ մնում ցանկալ, բայց չվեցարացին,
բարդի այդ սրիկանք, զարծեալ անբաւական է,
և շատ անգամ իրաւունք ունի, ինչպէս անցած
տարի մի մանկավարժական ժողովի մէջ յայտնի
եղաւ։ Մի ուսուցչական սեմինարի գլխավորը
Մարտի անունով, այդ ժողովում բարձրագոյն
մի խնդիր որ մինչև այժմ էլ չարժանակում է
վրդովել չվեցարացիներին, յայտնելով այն իր-
դութիւնը, թէ աշակերտներից շատերը ուսում-
նաբանից դուրս գալուց յետոյ, մինչև գործնա-
կան կեանք մտնելը մոռանում են ստացած աե-
ղեկութիւնները, ինչպէս պարզ կերպով երևել
է բնկրտանքի քննութեան ժամանակ։ Այս-
լաւը այնպիսի արմուկ բարձրացրեց այստեղի
լրագիրների մէջ, որ կարծես հանրապետութեան
վերջը հասած լինէր. էլ կուսակցութիւն, դառա-
կարգ չը մնայ, որ այդ մասին իրա կարծիքը
չը յայտնէ՝ կղերականները ատում էին, թէ
պատճառը կրօնքի դատաւարութիւնը գտնչ սու-
նելուց է. սպասարարական մեղադրում էին ու-
սուցչներին և հոգաբարձուներին, թէ սրբա-
մայ են, անդիգունով և անհոգ իրանց գործի
մէջ։ Իսկ սօցիալ-դեմոկրատները այդ իրողա-
թեանից օգուտ քաղելով, աւելի մեծ համարձա-
կութեամբ սկսան յուզել կապիտալի և աշխա-
տանքի անկեղծ կռիւն, մէջ բերելով այն փաստը
թէ ֆիդելիտական այլաճանաչք խիտ շատ մա-
մանակ է խլում ազգատ ժողովրդից, և այլն...

Մարտի կարծիքով, վերայիցնալ երեւոյթի ամ

նազվթառ որ պատճառ որ ուսուցիչներին ազդու-
թիւնը եւ ինքնահասանութիւնն է: «Ուսուցիչ-
ներէջ չառերը, անում է պատուելի զիրեկտորը,
չունեն մի հաստատ մեթոդ եւ քննորութիւն,
չունեն սէր կատարելագործիլուն եւ կարծում են
թէ ամեն բան լաւ է, ինչ որ իրարը են անում»
Իւրաքանչիւր օրուայ դաստանութեան համար
յառկայալ չեն պարտաւորուում եւ այս պատճա-
ռով բնիւրում են մեքենախմբութեան մէջ: Ուշա-
քէն գործումը բնոգնչեցական ուսուցման վրա,
չեն աշխատում, որ աշակերտը ինքը մտածէ եւ
գտնէ, ալ պարպակցնում են միայն նորա յի-
շտութիւնը: Հաստերի պակասութիւնը այն է,
որ երեկոյի բոլոր հոգեւան գորութիւններ ի նկա-
րութիւն ունենում, գլխ տ են ալ է են դարձ-
նում կարեն ալ ուսուցիչը չէ գործա-
դրում: Պատմութեան մէջ բաւականաւորում են
քաղաքներին եւ թուականներին անունները անգիր
անել տալով, պատմական անձինքներին ստադի-
անութեանց վրա եւ ոչ մի խօսք չեն ասում, մի-
թո ս ք ու ղ ու գ ա յ ո յ հ ո գ ու լ լ ա բ ե ը չ են
հնչեցնում: Մայրենի լեզուն ուսուցանելիս մո-
ռաւորում են այն հիմնական օրէնքը, թէ աշա-
կերտը պիտի կարտախայ ուրիշը բերանացի եւ
զրաւը մտքերը հասկանալ եւ իրենները լաւ ար-
տայացաւ: Մի ուրիշ պատճառ էլ զպրոցա-
կան յորգարմաների բնոգրականութիւնն է՝ այն-
չափ չաւ եւ խառնիրտուն տեղեկութիւններ են
հաղորդում գիտութեան զանազան ճիւղերից, որ
մայրենի լեզուն եւ թուարանութիւնը աստուի
վատում են:»

Ի հարկի, Գլխացարկայի ուսումնարանները միա-
գրեցի նայողին կամ չոտ չոտ ներսից միայն
վեր ի վերոց քննողին յիշեալ պակասութիւնները
աչքի չեն դարձում, բայց ով որ ժամկրով ներ-
հայ գտնուէլ է դատախոսութիւններին, մօտ ծա-
նոթեալ էլ է ուսուցիչներին ձեռն, նա չէ կարող
ուրանալ պատ. վերահսկչի խօսքերի ճշմար-
տութիւնը. Վոնէ են չոտ բաների մէջ իրաւունք
եմ տալիս նորան: Այստեղի տարրական ուսու-
ցիչները մէջ, չը նայելով սոցա մանկավարժա-
կան կրթութեանը, եւ պատահել եմ այնպիսիներ
լին, որոնք, գերմանական ասացածաճորդ, թէ՛ ի-
լաւ մտորել են, բայց վատ երաժիշտներ են,
նոյնպէս այնպիսիներն, որոնց անընդունակու-
թեանը ու մաքի սահմանափակութեանը իրա-
ւամբ կարող էին նախանձել մինչև անգամ մեր
մի քանի հայ մանկավարժները: Թող չասեն ինձ,
թէ դոքա իս թուրքն էլ սեմկնարներում են ու-
վորել—Ինչո՞ւ օգուտ, կը պատասխանեն եւս, բը-
թամիւր միշտ լինալով, կը մնայ, թէ կույ հոս
համալսարաններում ուսած լինէր 1): Անընդո-
ւնակութիւնը մանկավարժութեան մէջ այնպէս
ղլայլը չէ, ինչպէս միւս գիտութիւնների եւ ա-
րուեստների մէջ, եւ այս է պատճառ որ տնրե-
լուսակները չափերը մի քանի ժանձաղ հոգե-
բանական ու այլ տեսարանական գիտելիքնե-
րով թող են փչում հասարակութեան աչքին եւ
այնպէս են ցոյց տալիս, թէ մենք քանի են կա-
տարում: Մանկավարժութիւնը մի արուեստ է,
որ ոչ միայն գիտելիքներ է պահանջում, այլ եւ
շնորհ, ընդունակութիւն, հմտութիւն, ասկիւ-
սիրտ, փափուք զգայմունքներ, բայց ամեն բա-
նից առաջ—խելք: Այս հմտութիւններ լա-
հասկացածը լինելով, չափերը ժողովում ասա-
ջարկեցին համայնքներին փող չը խաղել ընդու-
նակ ուսուցիչներին համար եւ չը թողնել, որ սոքա
նիւթական նեղութեան պատճառով ստիպուեն
ալլ գործերով պարագել կամ թողնել իրանց
պաշտօնը: Իմ կարծիքով, թառ ամենաբաւ միջոց
է ընդունակ ուսուցիչներին զիտ չտառցնելու:

Ա. Մարտի, ինչպէս երևում է ինձ, մեծ նշա-
նակութիւն չէ առլիս այն հանգամանքին, որ
երեկոյք դպրոցից դուրս գալուց յետոյ հարկա-
պարտ են բոլոր ժամանակը ֆիզիկական աշխա-
տանքով պարագել: Արի՞ք բռն էր, եթէ քննված
բէկրուսները բոլորն էլ անընդունակ ուսուցիչ
էինք մօտ տարածած լինէին, որ անկողնի էլ եւ-
թագրել: Բլլուսուր պատճառներից մինն էլ հա-
տարակական պայմաններն են, որոնք ստիպում
են չափերին լոկ ֆիզիկական աշխատանքով հաց
հարել: Գլխացին կամ արուեստասեր օրական
13—15 ժամ պարագելուց չեալով չափ ոտակ
ժամանակ է դառնում մտաւոր աշխատանքի հա-
մար: Բէկրուսներ իրանք են խոտաւանել, որ
ուսումնարանից դուրս դարուց յետոյ ոչ մի գիրք
չեն կարդացել, իսկ գրելու համար նոցա ձեռ-
քերը սաստիկ կոշտանում են, այնպէս որ նո-

1) Այլապես համայնքներից մի քանիսը ստորաթիվ են սենյակային ռազմա-օդային ուժերի համալսարաններում դասախոսություններ լսելու:

1-3

ВЪ ТИФЛИСЬ У ЦУРИНОВА

Է. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆՑ

[illegible]

Выпрыскивание это, приготовленное посредством перемешивания
анского дерева МАТИКО, употребляется по предписанию врачей против гонореи
Идею во всех главных аптеках России. — Избывать подобно.

**ВІСЬОКНАДЦЯТИ МАЛЮНКІВ
ПРИГОТОВАНО К. В. ПАНИЧЕВИЧЕМ**

ፊ.ክ.ፊ.ሀ. 1877

[illegible]